

ID 1653
C-27/10/1982

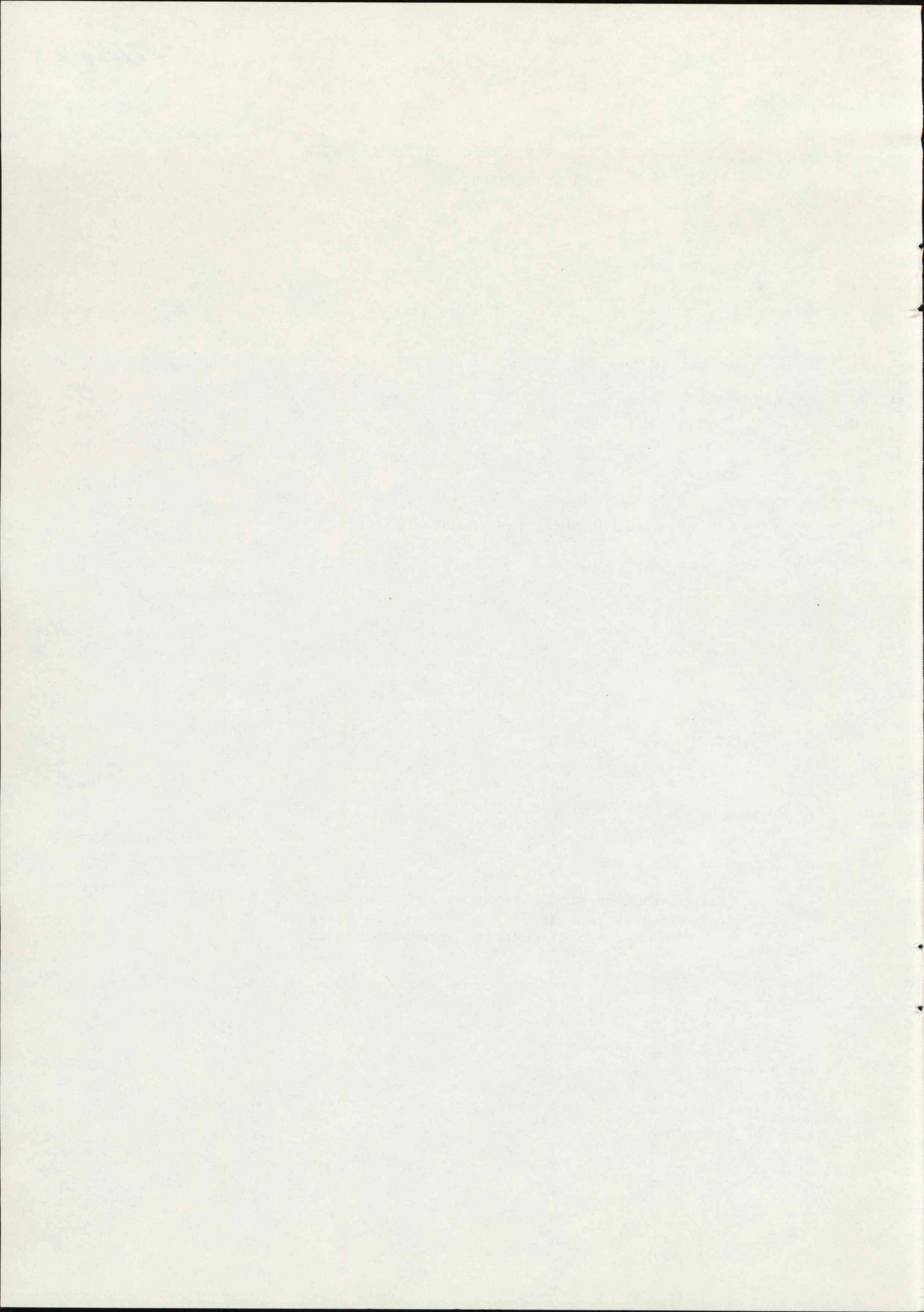
BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN EX ARTIKEL 20
VAN DE MONUMENTENWET

GOES, gemeente Goes.

Toelichting op de aanwijzing van
Goes tot beschermd stadsgezicht.

Het beschermde stadsgezicht omvat het op bijgaande kaart
(Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening nr. 129 b)
door een stippellijn omgrensd gebied.

1.110519067003

INLEIDING

De ruimtelijke structuur van de oude kern van Goes wordt gekenmerkt door een aantal grote open ruimten, waaronder drie rechthoekige marktpleinen en een kerkhof binnendijks en een havenkom buitendijks. De historische samenhang van deze ruimten is in de loop der tijd niet wezenlijk gewijzigd. De historische betekenis ervan voor de vanouds als regionale markt functionerende stad is ook in de ruimtelijke opbouw en het bebouwingsbeeld nog steeds herkenbaar. Het voorstel tot aanwijzing van de oude kern van Goes als beschermd stadsgezicht heeft vanwege de sterke structurele samenhang van de oude stad betrekking op het gehele stedelijke gebied binnen de singels. Alleen daar, waar door nieuwe structurelementen die samenhang in essentie verstoord is, wijkt het omgrenzingsvoorstel van de historische grens van de oude stad af.

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING

De stad Goes is ontstaan als agrarische kern voordat op Zuid-Beveland in de twaalfde eeuw de dijken zijn aangelegd. De bedijking volgt op de stormvloed van 1134, waarbij de Oosterschelde onderdeel wordt van de Scheldemonding en ook ten noorden van Goes gebieden inunderen. Een der inbraakreken wordt later omgevormd tot de Goese haven. De stad heeft zich ontwikkeld rond het bij de agrarische kern gelegen voormalig slot Oostende, waarvan, vooral nadat het in 1315 in handen van Jan van Beaumont komt, een stimulerende werking uitgaat, en rond de haven.

De economische basis voor de groei van de nederzetting is voornamelijk gelegen in de marktfunctie voor agrarische producten uit de regio. Ook de zoutnering en de meerkrappijverheid hebben daartoe bijgedragen.

Kort na 1400 verkrijgt Goes stadsrechten en wordt een omwalling aangelegd. De vijftiende eeuw is voor de stad een periode van bloei. Zij krijgt o.a. het privilege van een vrije jaarmarkt.

De bouw van de voorgangster van de huidige Maria Magdalena-kerk komt in 1423 gereed. In het midden van de eeuw wordt een nieuw havenkanaal gegraven. Aan de zuid-oostzijde van de stad (de zg. Voorstad) en langs de havendijken ontstaat bebouwing buiten de wallen.

In de tweede helft van de eeuw wordt aan de Korenmarkt, de huidige Grote Markt, een stadhuis gebouwd. De onderbouw van de toren daarvan markeert nog steeds een hoek van het marktplein. De Maria Magdalenakerk wordt vergroot door vernieuwing van koor en transepten.

Het begin van de zestiende eeuw is voor Goes een periode van neergang. Stormvloeden veranderen het beeld van Zeeland

grondig. Een groot deel van oostelijk Zuid-Beveland verdwijnt blijvend onder water. De omvang van de bevolking van Goes neemt ten gevolge van epidemieën en vertrekoverschotten sterk af. In 1554 legt een stadsbrand driekwart van de stad in de as. Alleen de noordwestelijke hoek blijft geheel onbeschadigd. Bij de herbouw trekt de stad een aantal afgebrande huizen aan zich ter verwijding van nauwe straten. Wanneer Jacob van Deventer rond 1560 de stad in kaart brengt, is deze al nagenoeg tot haar huidige omvang uitgegroeid en is het stratenpatroon al bijna volledig.

Het laatste kwart van de zestiende eeuw komt de stad opnieuw tot bloei. De omwalling wordt gemoderniseerd, waarbij ook de buitendijkse havenbebouwing binnen de omwalling getrokken wordt. In 1594 wordt de Nieuwstraat aangelegd. Na de aanleg van de nieuwe Beestenmarkt wordt de oude Beestenmarkt tot Vlasmarkt bestemd.

Na een brand in 1618 wordt het schip van de Maria Magdalenakerk vernieuwd in laatgotische stijl en met de voltooiing van de dakruiter in 1621 bereikt de kerk haar huidige gedaante.

In het midden van de zeventiende eeuw wordt een nieuw havenkanaal gegraven, ter vervanging van de bochtige, steeds sterker verlandende havenmondung uit de vijftiende eeuw. Het open houden van de havenmondung blijft echter een probleem en in de tweede helft van de achttiende eeuw verlandt de haven opnieuw.

De ruimtelijke structuur weergegeven op het eerste kadastrale minuutplan uit het begin der negentiende eeuw, verschilt nauwelijks van de situatie die tegen het eind van de zestiende eeuw is ontstaan. Pas met het vervallen van de functie van de vestingwerken, de komst van de Spoorweg en de industriële ontwikkeling van de vorige eeuw worden ook nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen ingezet, waarvan de vergraving en afgraving van de wallen, de uitbreiding van de stad daarbuiten, de aanleg van de Van der Spiegelstraat en de intensivering van het gebruik van tot dan open randgebieden binnen de omwalling de belangrijkste zijn.

HUIDIG RUIMTELIJK KARAKTER

Het ruimtelijke structuurbeeld van de oude stad wordt nog steeds in sterke mate bepaald door een aantal open ruimten: de haven met aaneengesloten bebouwde kaden, de lager, landinwaarts gelegen marktpleinen en het voormalig kerkhof, dat echter door de verbreding van de Zusterstraat, gepleegde nieuwbouw en wijziging van inrichting en gebruik van de open ruimte een deel van haar beslotenheid en specifieke karakter heeft verloren. Samen met de verbindingsstraten tussen deze

1.110519067005

elementen, de 's Heer Hendrikskinderenstraat als oude toegangsweg tot de stad en de St. Jacobstraat als onderdeel van de rond de haven geconcentreerde bebouwing vormen deze voor Goes zo kenmerkende grote open ruimten het stadsgedeelte, waar het historisch ruimtelijk karakter nog steeds van grote waarde is.

Het stratenpatroon en de bebouwingsschaal van grote delen van het overige gebied binnen de singels dragen bij tot de ruimtelijke samenhang en de historische waarden van de oude stad. Aan de randen van de stad is die waarde wat geringer als gevolg van vergraving en afgraving van de stadswallen, demping van delen van de stadsgracht, bebouwing van voorheen open gebieden langs de binnenzijde ervan en sanering in het noordwestelijk stadsgedeelte.

BESCHERMD GEBIED

Omdat de waarde, waarop de bescherming gericht is, voor diverse gedeelten van het oude stadsgebied sterk uiteenloopt, is het beschermde gebied in drie zones onderverdeeld:

- zone A: De gebieden, van belang vanwege het patroon van straten en waterlopen in samenhang met de profilering en inrichting van de openbare ruimte en de afmetingen en vormgeving van de bebouwing, waaronder vele concentraties van monumenten.
- zone B: De gebieden, van belang vanwege het patroon van straten en waterlopen in samenhang met de profilering en inrichting van de openbare ruimte en de afmetingen van de bebouwing, waaronder concentraties van monumenten.
- zone C: De gebieden, van belang vanwege het patroon van straten en waterlopen in samenhang met de schaal van de bebouwing.

Daarbij is de omschrijving van zone C van toepassing op het gehele beschermde gebied. De bijzondere belangen in de zones A en B zullen in het hierna volgende nader worden aangeduid.

NADERE TYPERING TE BESCHERMEN WAARDEN.

De hoofdelementen in de ruimtelijke structuur van de binnenstad van Goes zijn de haven met kaden en, ten zuiden daarvan gelegen, de markten en het kerkhof van de Maria Magdalenakerk (thans Singelstraat geheten). Van grote betekenis zijn de hoogteverschillen tussen de oorspronkelijk buitendijks gelegen havenkaden en de erachter gelegen stad.

In het stratenpatroon van de stad domineren de noord-zuid georiënteerde straten. De dwarsstraten zijn over het algemeen van ondergeschikte betekenis. Het beloop van de meeste straten is weinig strak, de breedte varieert geleidelijk. Een uitzondering daarop vormt de Nieuwstraat, die juist gekenmerkt wordt door de sobere, rationele opzet van stedelijke uitbreidingen uit de late 16-de en de 17-de eeuw.

Een aantal straten hebben vanouds gediend als achterstraat en functioneren nog als zodanig. De St. Jacobstraat neemt in dat opzicht een bijzondere plaats in als enkelzijdig bebouwde achterstraat.

De stadsgracht en de nog resterende gedeelten van de stadswal markeren nog duidelijk de historische stadsrand. De ruimtelijke betekenis is vooral gelegen in de hoofdvorm en de grote maat van het water, in de hoog opgaande beplanting daarlangs en, aan de noordwest- en zuidoostzijde van de stad, in de taluds van de wal. Een bijzonder accent vormt de korenmolen "De Korenbloem" uit 1801, gelegen op een der voormalige bastions als afsluiting van het ruimtelijk beeld vanuit Nieuwstraat en 's Heer Hendrikskinderenstraat.

Na het vervallen van de vestingfunctie en het vergraven van gedeelten van de wal is de daar opgerichte bebouwing georiënteerd op de singels, in Goes uit een oogpunt van bescherming een weinig belangwekkende ontwikkeling. Van groot belang voor de ruimtelijke waarde van de stad is de aaneengesloten wijze van bouwen, waardoor grote maatverschillen tussen markt en straat maar ook kleine wijzigingen in straatbreedte zeer sterk spreken en waardoor het karakterverschil tussen openbare en niet openbare open ruimten versterkt wordt.

De bebouwingsschaal in het binnen zone C gelegen gebied is vrij gevarieerd. Zo is de bebouwing langs de Lange Vorststraat over het algemeen wat hoger dan de bebouwing in de uitleg uit het eind van de zestiende eeuw. De hoogte van de erfbebouwing langs de Oostwal (achterstraat) is over het algemeen erg gering. De hoogte van de bebouwing langs de meeste straten is verder tamelijk homogeen; langs achterstraten als b.v. de Korte Vorststraat is dat echter niet het geval.

Het beschermingsbelang is met name gelegen in deze variatie, die voortvloeit uit een anders geaard gebruik van de stedelijke ruimte dan in de kern en in de relatie van de schaal van de bebouwing in zone C met de bebouwingsschaal in de kern van het beschermde gezicht. (zones A en B)

In enkele gedeelten van het als zone C aangeduide gebied is het beschermingsbelang beperkter van aard dan de hiervoor gegeven typering. Het noordoostelijke bolwerk is met name vanwege de ruimtelijke betekenis van de boombeplanting in de tuinen achter de panden aan de Albert Joachimkade binnen het

1.110519067006

beschermdde stadsgezicht opgenomen. In het gesaneerde gedeelte van Goes-Noord is vooral de herkenbaarheid van de historische stadsrand (taluds, bastion, molenbolwerk) van belang.

Langs het vergraven gedeelte van de Westwal beperkt het beschermingsbelang zich tot stadsgracht en groene ruimte. Uiteraard is, evenals in het gesaneerde deel van Goes-Noord, in het algemeen de relatie in ruimtevorming en schaal met de verdere binnenstad belangrijk. Voor enkele kleinere stadsgedeelten (het stadskantoor aan de Oostwal en het tot voor kort open terrein aan de Kreukelmarkt bijvoorbeeld) gelden soortgelijke overwegingen.

De kern van het beschermdde stadsgezicht wordt gevormd door de Grote Markt, de haven en de verbindingsstraatjes daartussen, de Korte Kerkstraat en de aanzet van de Lange Kerkstraat. Centraal element in de stad is de Grote Markt, een bijna rechthoekig plein, dat door zijn aaneengesloten, in hoogte weinig variërende, bebouwing van overwegend drie bouwlagen en een kap, een zeer stedelijke allure heeft.

De zuidelijke pleinwand wordt berheerst door het in oorsprong gotische, in 1771 in rococostijl verbouwde stadhuis, op de achtergrond waarvan de forse massa en de rijke gevel van het noordelijk transept van de Maria Magdalenakerk en, vanaf een gedeelte van het plein, de toren van de uit 1906 daterende Rooms-Katholieke Kerk het ruimtelijk beeld mede bepalen.

De variatie in breedte van de panden langs het plein is groot. Tussen deels zeer smalle panden domineert een vrij groot aantal tien tot vijftien meter brede panden met een schilddak evenwijdig aan de voorgevel. De voortzetting van de bebouwing langs de Grote Markt in de Korte Kerkstraat en het begin van de Lange Kerkstraat is wat kleiner van schaal, maar zeer monumentaal van karakter. De breedte varieert tussen de vier en zeven meter, de bouwhoogte blijft beneden de drie bouwlagen, de vrij steile kappen staan haaks op de straat.

De achter het stadhuis gelegen bebouwing aan de Kerkstraten is aanzienlijk minder monumentaal en aan de Korte Kerkstraat eerder te klein dan te groot van schaal.

Het overgangsgebied tussen markten en haven wordt gekenmerkt door vrij sterk oplopende straatjes van de drie markten naar de Magdalenastraat en daar niet direct op aansluitende straatjes van de Magdalenastraat naar de haven.

De relatie tussen markten en haven is weinig uitgesproken, wekt daardoor de indruk niet van erg grote betekenis te zijn geweest, maar is juist om die reden ruimtelijk erg boeiend. De bebouwing is opgebouwd uit vrij smalle panden van merendeels twee bouwlagen, waarvan vooral in de straatkrommingen

en op driesprongen de steile pannendaken het ruimtelijk beeld mede bepalen. Op de kruising van Koningstraat en Magdalenastraat is door een rooilijnverlegging op een van de hoeken de specifieke structuur van dit overgangsgebiedje verzwakt. Een bijzonder element in het zeer intensief verkavelde gebiedje is het Vuilstraatje, een zeer smal achtersteegje tussen nagenoeg volgebouwde bouwblokken.

De haven is de grootste stedelijke ruimte in de oude kern van Goes. Door een sterke richtingverdraaiing van het havenkanaal vanaf de rand van de oude stad naar de havenkom bij de Turfkade en door bebouwing van de kaden ter weerszijde van het kanaal juist voor de aanzet van de bocht vormt het laatste gedeelte van de haven zowel bij de aanzet van de bocht als bij de havenkom grote, duidelijk begrensde ruimten die via een smallere schakel in elkaar overlopen.

Het zijn de bijzondere ruimtelijke vorm, de kwaliteit van opbouw en inrichting van de verschillende profielen van de havenruimten en het rijke monumentale karakter van de bebouwing langs de haven in onderlinge samenhang, waaraan de haven zijn grote waarde ontleent.

De bebouwing bestaat overheersend uit smalle panden van twee à drie bouwlagen met een steile kap haaks op de straat. De bebouwing van de Kleine Kade is wat kleiner van schaal. Langs Bierkade en Grote Kade staan een aantal brede panden. De bebouwing aan de Turfkade is door haar situering op de kop van de havenkom, de afwisseling van lijst- en trapgevels, de samenhang van gevelopbouw en bekapping en haar grote monumentaliteit van unieke betekenis voor het beeld van de haven in Goes. Ook het grote huis in Lodewijk XVI-stijl op de hoek Kleine Kade - Turfkade, de in de nabijheid gelegen voormalige getijwaterkorenmolen en het visafslagershuisje dragen bij tot de grote waarde van het ruimtelijk beeld ter plaatse. Aan de noordoostzijde wordt de havenruimte afgesloten door voorname, uit twee hoge bouwlagen bestaande midden-negentiende-eeuwse bebouwing met een strakke gevelopbouw, deels met een zeer flauw hellend dak en door houten loodsen met steile pannendaken, die aan de oorspronkelijke bedrijfsfunctie van dit gebied herinneren. De zware boombeplanting in de tuinen achter de midden-negentiende-eeuwse bebouwing is in belangrijke mate medebepalend in het ruimtelijk beeld. Aan de noordwestzijde is langs het water een fabriekscomplex verrezen van een niet in de historische stad passende schaal.

In de profilering van de kaden zijn zowel de veelvuldig voorkomende hardstenen stoepen en daarbij behorende bouwwerken als de detaillering en het materiaalgebruik van betekenis.

De in zone B opgenomen straten en ruimten vormen een kenmerkend

onderdeel van de structuur van Goes.

De Vlasmarkt, de Beestenmarkt en het voormalig kerkhof, de Singelstraat, vormen met de Grote Markt en de haven de open ruimten die het karakter van Goes bepalen. Het bebouwingsbeeld langs de Vlasmarkt en de Beestenmarkt is duidelijk kleiner van schaal dan dat langs de Grote Markt. De bebouwingshoogte is niet meer dan één à twee bouwlagen. Langs de Vlasmarkt is de nokrichting afwisselend en is een hoogte van één bouwlaag een overigens boeiende uitzondering. Langs de Beestenmarkt is die hoogte gebruikelijker en domineren langskappen, kenmerk voor de secundaire betekenis van het plein in de periferie van het centrum. Bijzonder element op de Beestenmarkt is de achttiende-eeuwse pomp. De ruimte rond de kerk wordt gedomineerd door een aantal grote gebouwen, waaronder de Rooms-Katholieke Kerk.

De profilering en inrichting van de ruimte heeft weinig relatie met de historische betekenis van de plek en de aard van de aanliggende bebouwing.

De Ossenhoofdstraat is met name van belang vanwege het typische karakter van achterstraat, met bebouwing voor opslag- en bedrijfsdoeleinden van één à twee bouwlagen, en vanwege de historisch-ruimtelijke waarde van de achterzijde van de bebouwing van de Turfkade, waarin door de geringe kaveldiepte de onderling verspringende achtergevels in sterke mate het ruimtelijk beeld bepalen.

De 's Heer Hendrikskinderenstraat is een oude uitvalsweg. Het smalle straatprofiel en de lichte krommingen zijn kenmerkend voor de straat. Het bebouwingsbeeld wordt beheerst door gepleisterde vrij smalle panden van twee bouwlagen en een kap haaks op de straat. Markant is de overgang van de 's Heer Hendrikskinderenstraat naar de Turfkade via twee kleine in een helling gelegen driehoekige ruimten, waarin de richtingverdraaiing van straat en kade wordt opgevangen.

Door sloop van één pand heeft de ruimtelijke kwaliteit van deze overgang aan betekenis ingeboet. Op één van de pleintjes staat een pomp uit de achttiende eeuw.

De St. Jacobstraat functioneert aan de noordzijde (eenzijdig) als achterstraat. Evenals langs de Ossenhoofdstraat zijn ook hier de achtergevels van de havenbebouwing medebepalend voor het ruimtelijk beeld. De straat is sterk gebogen en loopt van Blauwe Steen naar Pijntorenstraat iets af. De hoogte van de bebouwing loopt op van één à twee bouwlagen met een kap langs de noordzijde tot twee à drie bouwlagen met een kap aan de zuidzijde van de straat. De steile daken zijn door het gebogen beloop van de straat medebepalend voor de beleving van de straat. De nokken draaien van voornamelijk evenwijdig aan de straat aan de noordzijde naar haaks daarop aan de zuidzijde. Erg brede panden komen langs de Sint Jacobstraat niet voor.

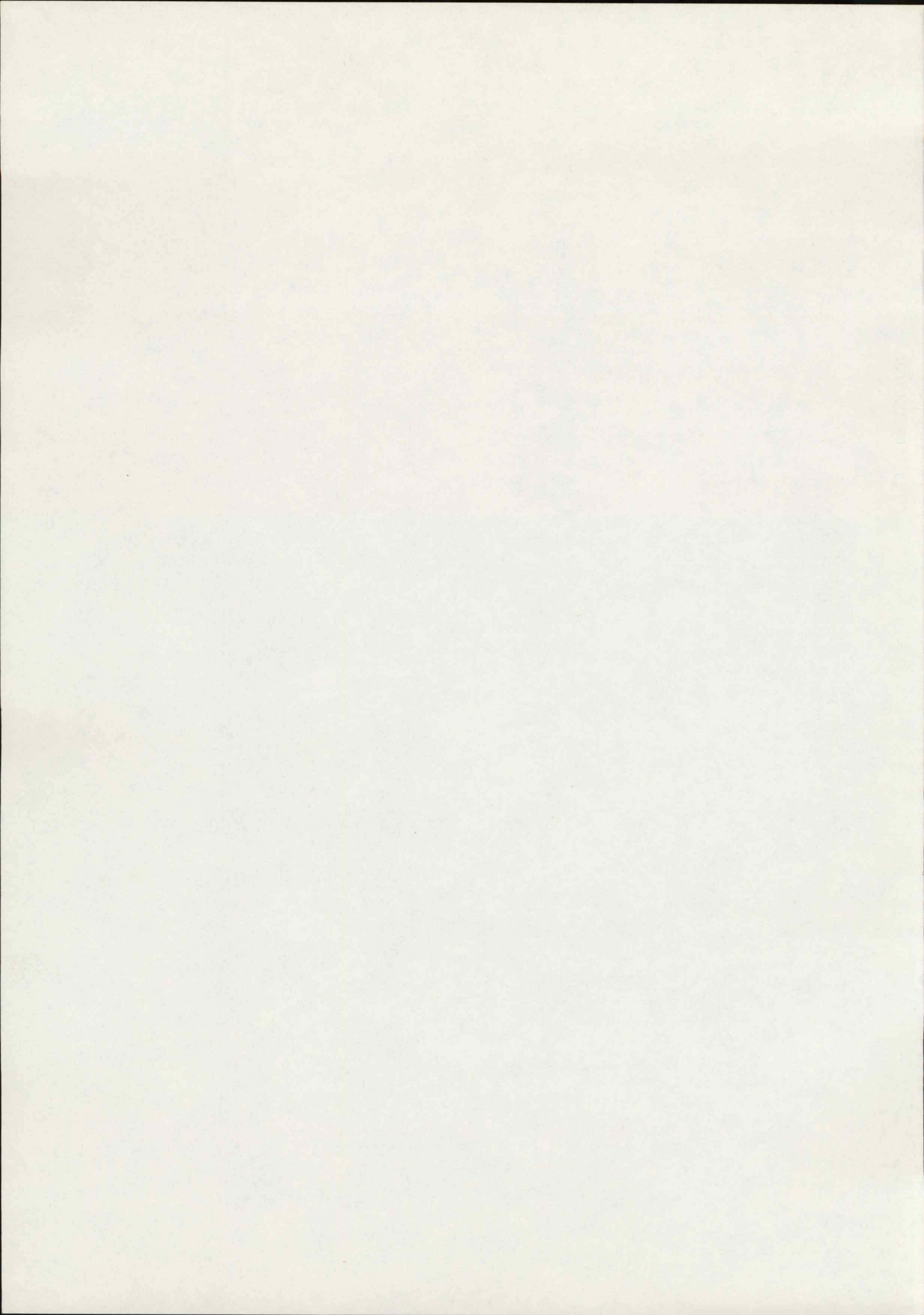
RECHTSGEVOLG
AANWIJZING

Ter effectuering van de bescherming van het aangewezen stadsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 5 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan ontwikkeld worden. De toelichting op de aanwijzing tot beschermd stadsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen.

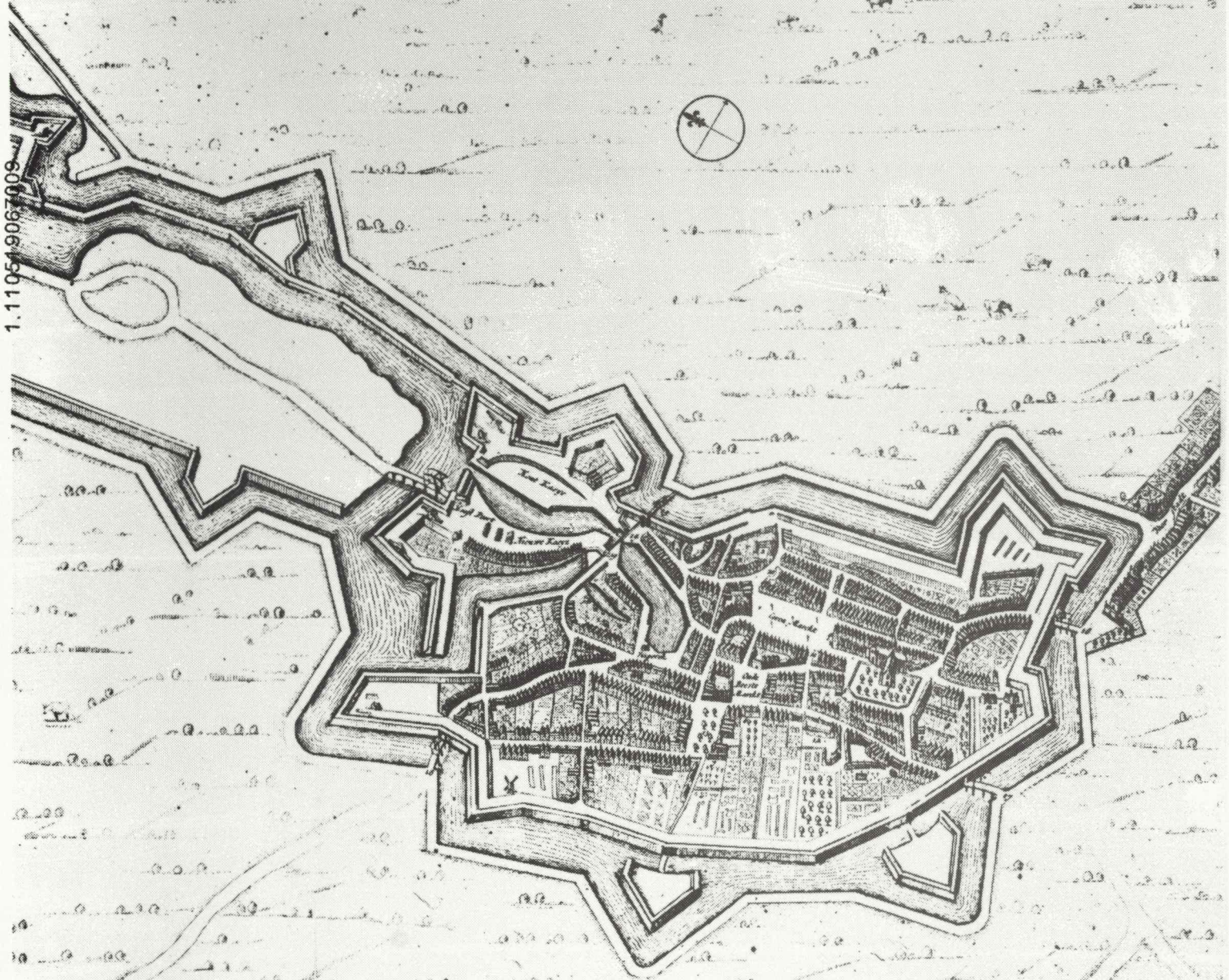
Doel van de aanwijzing is, de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen binnen het gebied.

De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

1.110519067008

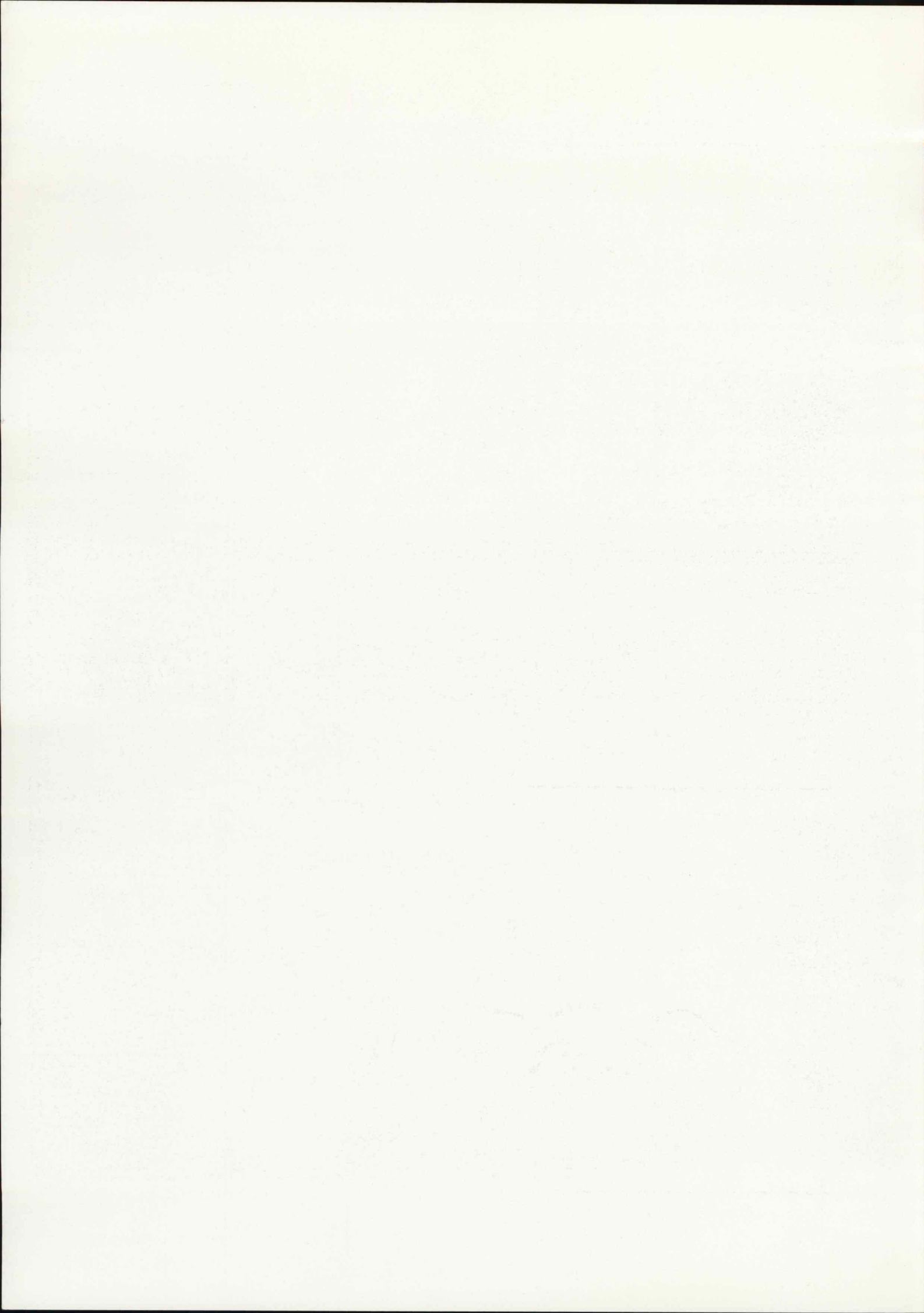
GOESA.

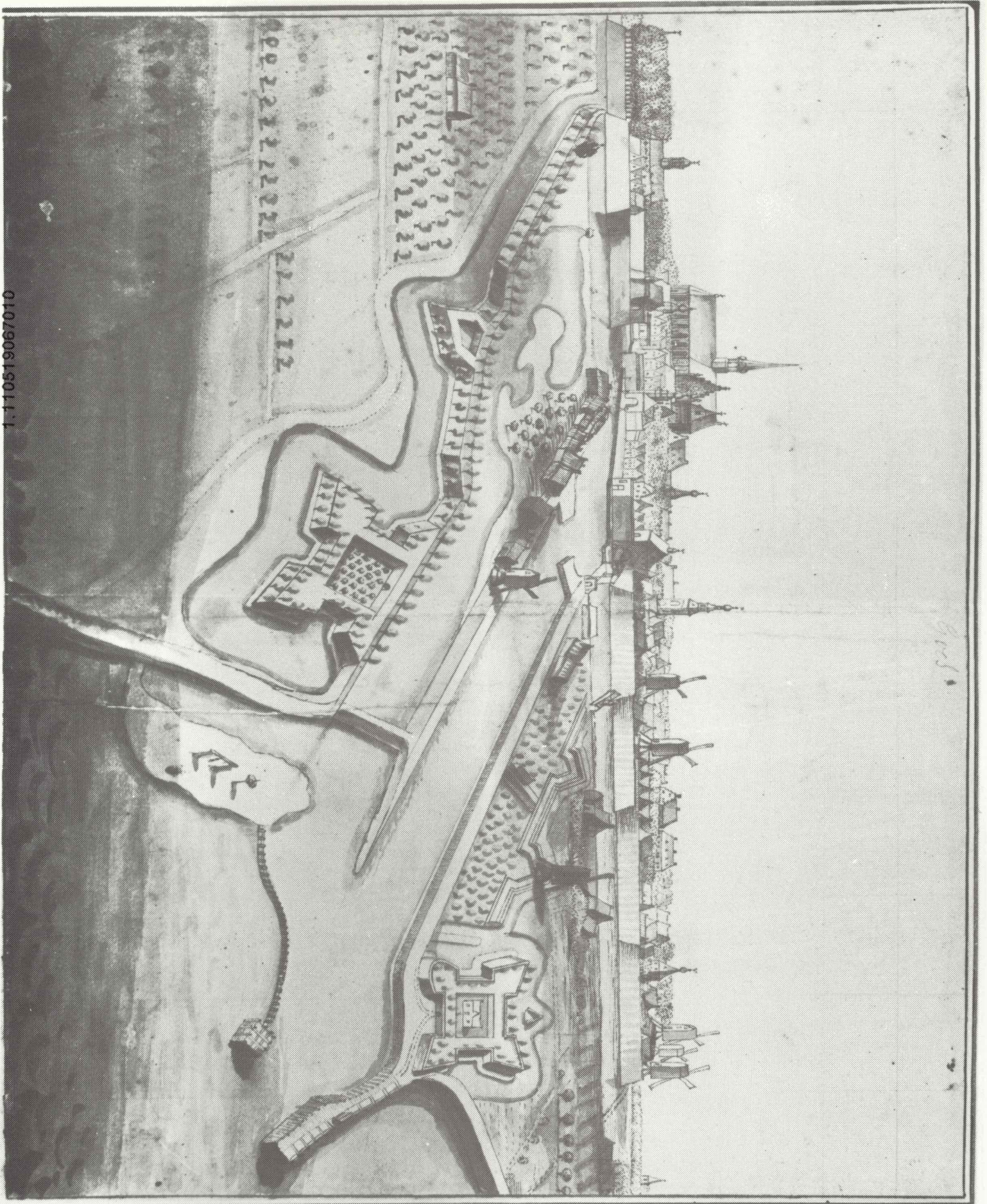

- 1. St. Magdalena Kerk.
- 2. Oost huys en de Kerk.
- 3. Sijlens Kerk. na de Prinses Kerk.
- 4. Stedts Huys en Nees dal.
- 5. Sine Oostende.
- 6. Nieuw van de Noord Burger meyer van Wierstich.
- 7. Katrijke School.
- 8. Nieu huys.
- 9. Oude maanen huys.
- 10. Nieu huysen Hof.
- 11. Nieu huysen Hof.
- 12. Klerken Hof.
- 13. Nieu huysen Hof.
- 14. Sijlens Kerk.
- 15. Oost Ende.
- 16. Oost Ende.
- 17. Oost Ende.
- 18. Oost Ende.
- 19. Oost Ende.
- 20. Oost Ende.

50 Roeden

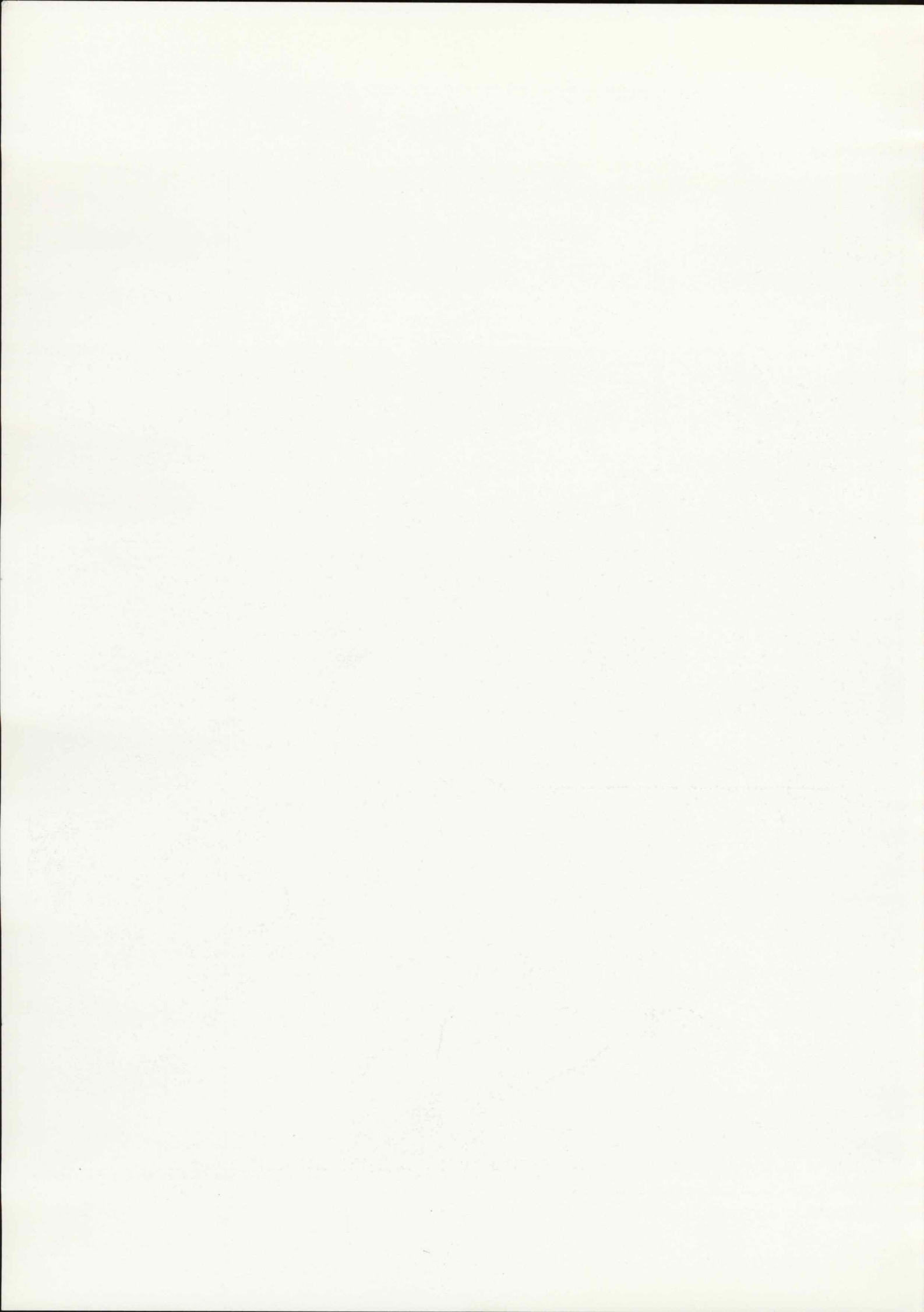
Gedeelte van de kaart van F. de Wit (1694).

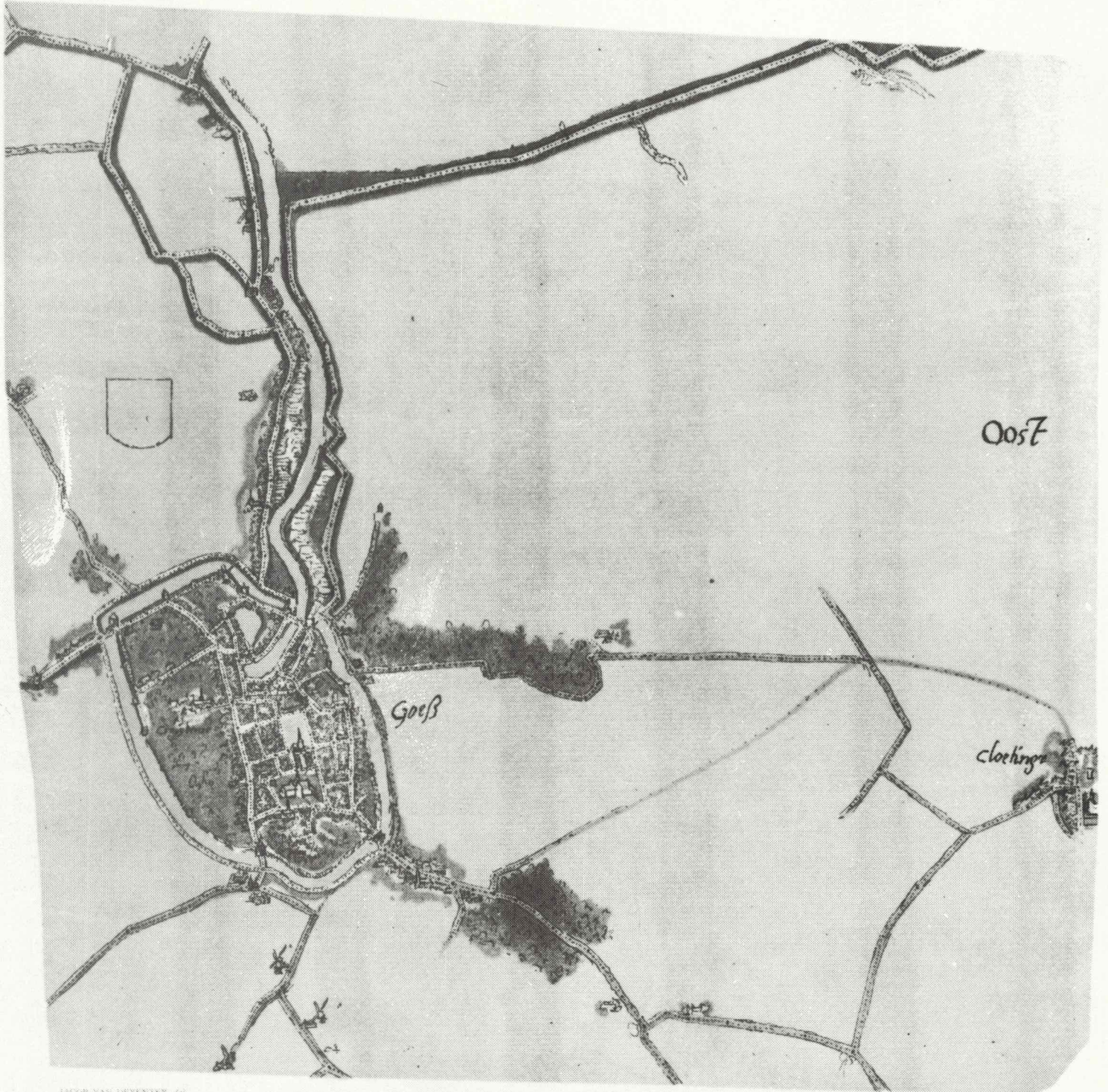
Stadsgezicht in vogelvlucht vanuit het noorden. Eind 17e eeuw.

1:110519067010

1.110519067011

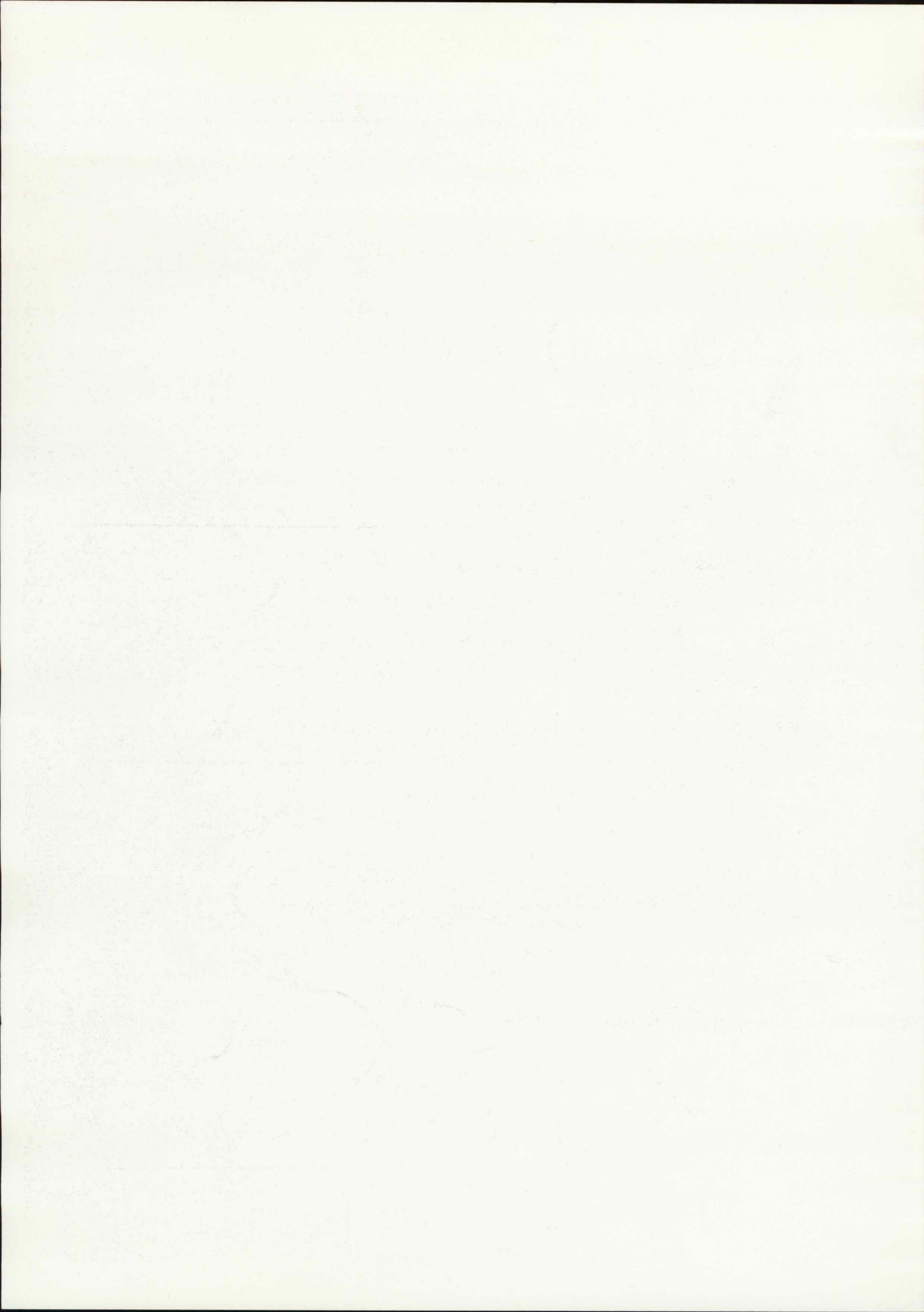
GOES

JACOB VAN DEVENTER, 66

Lab. J. SMULERS & Co., Den Haag

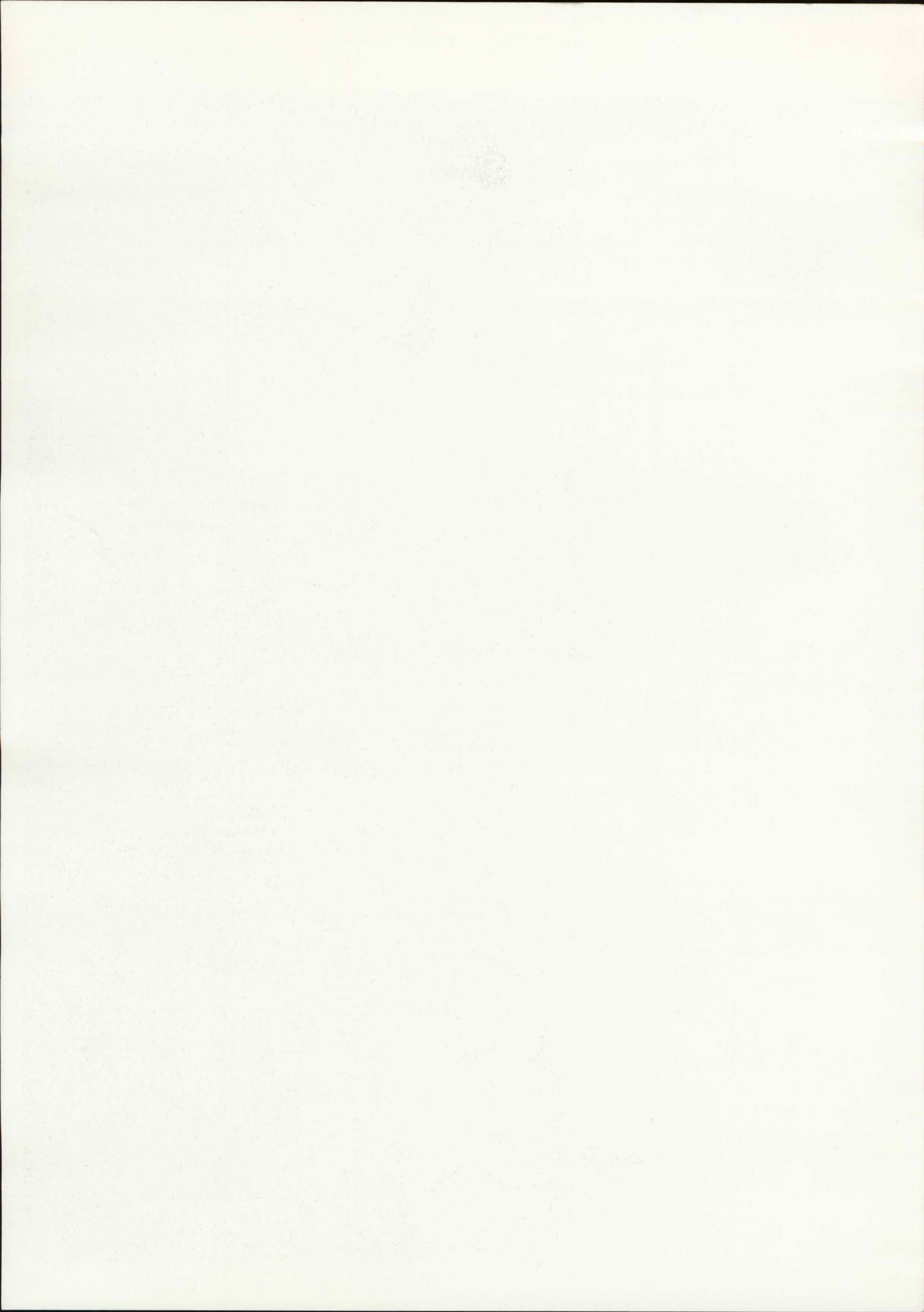
Kaart van Jacob van Deventer, ca. 1560.

Grote Markt met stadhuis.
Op de achtergrond het noorder transept van de Grote of Maria Magdalenakerk (foto RDMZ 1962)

1.110519067012

1.110519067013

Turfkade, hoek Kleine Kade (foto RDMZ 1962)

